

Möhübbət Musa oğlu HÜSEYNOV

Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, iqtisad elmləri doktoru, dosent

E-poçt: mohubbathuseynov@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7550-3273>

**AZƏRBAYUCANIN KƏND TƏSƏRRÜFATINA YARARLI TORPAQ SAHƏLƏRİNİN
İQTİSADİ-STATİSTİK METODLARIN TƏTBİQİ İLƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ**

Xülasə

Məqalədə müasir keçid dövründə, Azərbaycanın kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin iqtisadi-statistik metodların tətbiqi ilə təhlil edilərək qiymətləndirilməsi aparılmışdır. Burada, Azərbaycanda kənd təsərrüfatının 2000-2023-cü illər üzrə Azərbaycan Respublikasında ilin sonuna ümumi torpaq fondunun təyinatına görə bölgüsü, əkinə yararlı torpaq sahələri, o cümlədən adambaşına düşən torpaq sahələri təhlili edilərək 2030-cu ilədək proqnozlaşdırılmışdır.

Açar sözlər: torpaq sahəsi, kənd təsərrüfatı, qloballaşma, intensivlik, keçid dövrü, model, korrelyasiya, reqressiya, elastiklik əmsali.

JEL:F02

UOT:338

DOI: <https://doi.org/10.54414/ECOR9945>

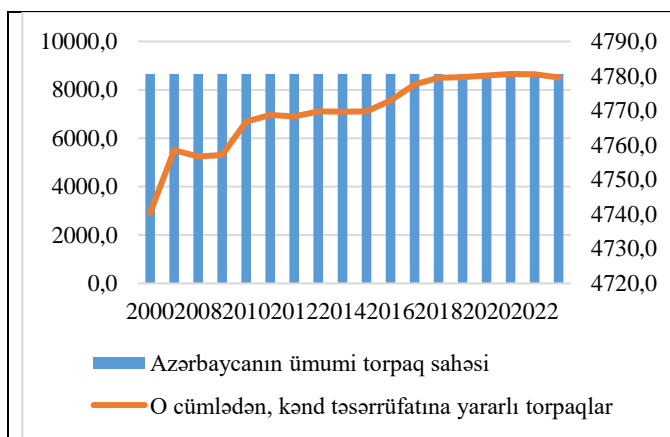
Giriş

Dünyanın hər bir ölkəsinin kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal səviyyəsinin inkişafı ilki olaraq onun kənd təsərrüfatı torpaqlarından və xüsusən də əkin sahələrindən istifadəsinin intensivliyi və səmərəliliyindən daha çox asılıdır. Əkin sahələrindən istifadəsinin intensivliyi və səmərəliliyi ölkədə ərzaq təhlükəsizliyinin səviyyəsinin yüksəldilməsinə xidmət edən ən mühüm amillərdən biri hesab edilir. Qloballaşan dünya iqtisadiyyatının hazırkı mərhələsi dünya miqyasında qlobal ərzaq bazarlarında artmaqda olan rəqabətin sabit tendensiyaları ilə xarakterizə edilir. Əkin sahələrindən istifadəsinin intensivliyi dünya üzrə Avropa ölkələrində daha çox müşahidə edildiyindən əkinə yararlı torpaq sahələrinin inkişaf səviyyəsi azalan dinamik ilə inkişaf edir. Qeyd edək ki, Qərbi Avropa ölkələrində kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların və əkin sahələrinin azalmasının əsas səbəbi kənd təsərrüfatı istehsalının intensivləşdirilməsidir ki,

bu da becərilən məhsulların məhsuldarlığının artırılmasında gübrələrdən istifadə hesabına kənd təsərrüfatı məhsullarının həcmində artmasına səbəb olmuşdur. Bu tendensiya Azərbaycanda da davam edir. Hər il torpağın məhsuldarlığı verilən gübrələr hesabına artsa da, sonradan torpaqdan istifadə əkin yerlərinin azlmasına səbəb olur aşağıdakı qrafikdə Azərbaycan Respublikası üzrə ilin sonuna ümumi torpaq fondunun təyinatına görə bölgüsü verilmişdir.

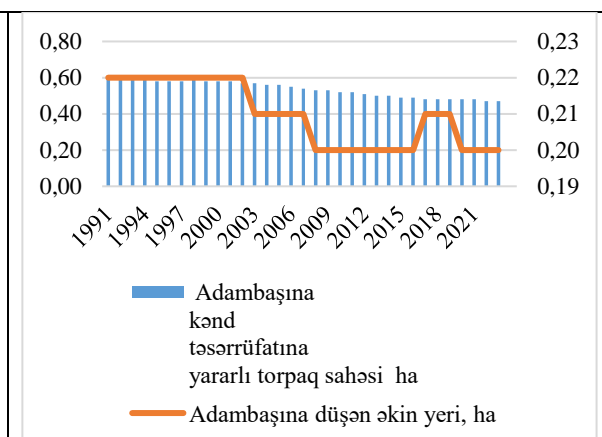
Qrafikdən görüldüyü kimi Azərbaycan Respublikasında ilin sonuna ümumi torpaq fondunun təyinatına görə bölgüsündə kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri ümumi torpaq sahəsinin bütün illər üzrə orta hesabla 55%-ni təşkil edir.

Qeyd edək ki, Azərbaycanda adambaşına düşən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsi və əkin yeri də dəyişən dinamika ilə inkişaf edir. Aşağıdakı diaqramdan bunları daha aydın görmək olar.

Qrafik 1. 2000-2023-cü illər üzrə Azərbaycan Respublikasında ilin sonuna ümumi torpaq fondunun təyinatına görə bölgüsü, min ha.

Mənbə: DSK-nın məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [8].

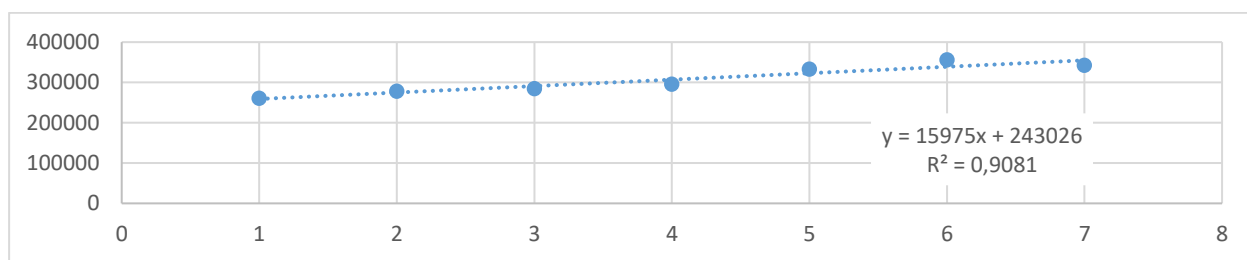
Qrafik 2. 1990-2023-cü illər üzrə Azərbaycan Respublikasında ilin sonuna ümumi torpaq fondunun təyinatına görə bölgüsü, min ha.

Mənbə: DSK-nın məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [8].

Göründüyü kimi adambaşına düşən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri Azərbaycanda 1990-2023-cü illərdə azalan dinamika ilə inkişaf edərək 2023-cü il üzrə 0,47 ha olmuşdur ki, bu da 1990-cı illə müqayisədə 23% və yaxud 0,14 ha azalma deməkdir. Kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri kənd təsərrüfatı təyinatlı məhsulların istehsal həcmi artırmaqla əhalinin bu məhsullara olan tələbatının ödənilməsində mühüm rol oynayır. Bu baxımdan kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin proqnoz dinamikasını əsasında, onun inkişaf tendensiyasını proqnozlaşdırmaqla əhalinin kənd təsərrüfatı məhsullarına tələbatının perspektiv dövr üzrə ödənilməsinin əsas istiqamətlərini müəyyən etmək olar. Kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin proqnoz dinamikasına əsasən inkişaf tendensiyasını müəyyən etmək üçün bir sıra funksiyalar üzrə, o cümlədən, xətti, çoxhədli, loqarifmik, qüvvət və eksponensial funksiyalar əsasında torpaq fondunun statistik proqnozlaşdırılmasının optimal variantını həyata keçirmək olar.

Tədqiqatlar göstərir ki, torpaqların eroziyalaşmasının inkişafının əsas səbəbi kənd təsərrüfatıdır. Belə ki, təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində ya-

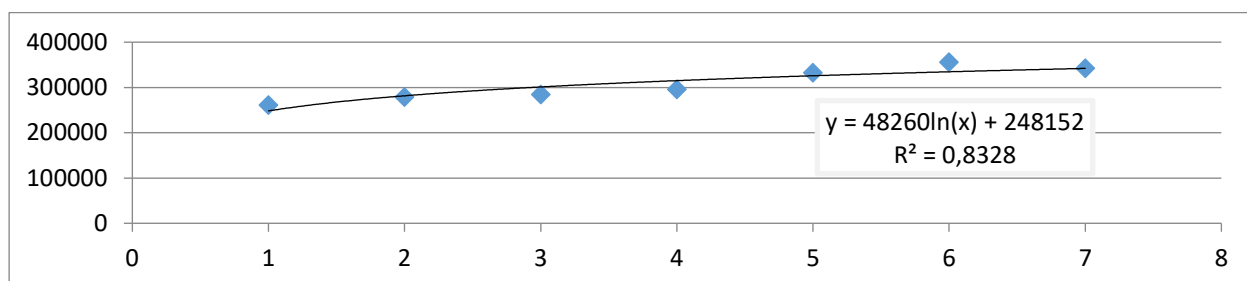
maqların kənd təsərrüfatı bitkiləri altında istifadəsi, otlaq və örüş sahələrinin intensiv qaydada otarılması, meşələrin qırılması, torpaqları yamaqlar üzrə şumlanması bu prosesi daha da gücləndirir. Torpaqların eroziyası, əsasən torpağın münbitliyini azaldığından, orta və zəif yuyulmuş torpaqların məhsuldarlığı yuyulma dərəcəsindən asılı olaraq azalır. Tədqiqatlara görə münbit torpağın 1 sm qalınlaşması 300 il ərzində başa gəlir [4, 5, 6]. Eroziya prosesi nəticəsində kənd təsərrüfatında yararlı torpaq sahələrinin azalması prosesi baş verdiyindən, gələcəkdə əhalinin kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatının ödənilməsini müəyyən etmək üçün kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının əkinə yararlı torpaq sahələrinin sahəsindən asılılığı müəyyən edilməlidir. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin proqnoz dinamikasının müəyyən edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Cədvəl 1-in məlumatlarından istifadə etməklə kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin proqnoz dinamikasını trend modelindən istifadə etməklə xətti, çoxhədli, loqarifmik, qüvvət və eksponensial funksiyalar əsasında müəyyən etmək olar. MS Excel proqram paketinə əsasən aşağıdakı nəticələr alınmışdır [2].

Qrafik 3. Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının xətti funksiyası

Mənbə: DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [4]

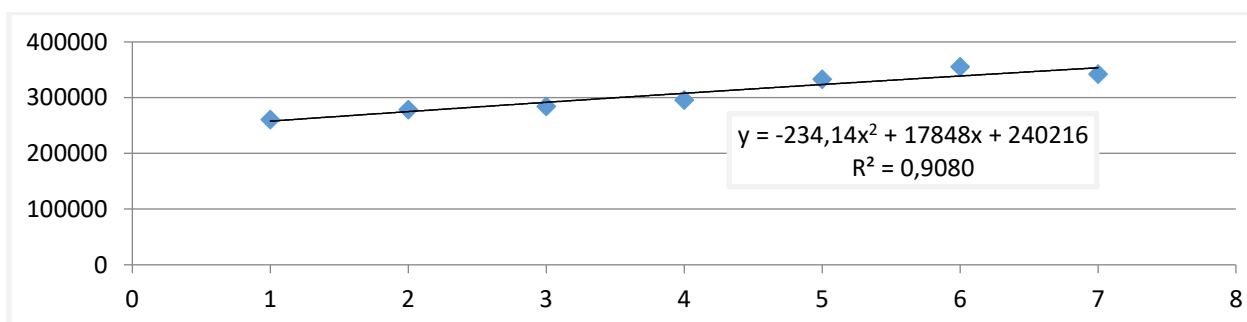
Qrafik 3-dən göründüyü kimi Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının $y = 15975x + 243026$ xətti funksiyası, determinasiya əmsalının $R^2 = 0,9081$ olduğunu göstərir.

Qrafik 4. Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının loqarifmik funksiyası

Mənbə: DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [4]

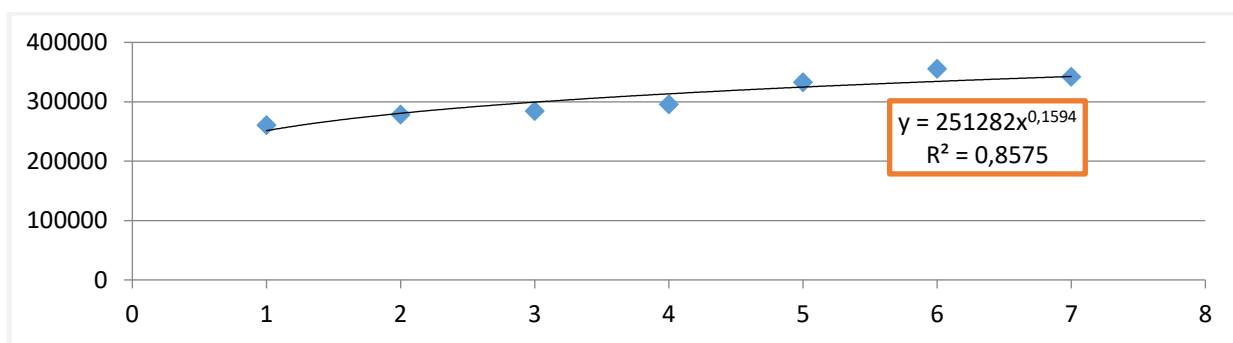
Qrafik-4 Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının $y = 48260\ln(x) + 248152$ loqarifmik funksiyası, determinasiya əmsalının $R^2 = 0,8328$ olduğunu göstərir.

Qrafik 5. Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının çoxhədli funksiyası

Mənbə: DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [4]

Qrafik-5 Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının $y = -234,14x^2 + 17848x + 240216$ çoxhədli funksiyası, determinasiya əmsalının $R^2 = 0,9087$ olduğunu göstərir.

Qrafik 6. Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının çoxhədli funksiyası

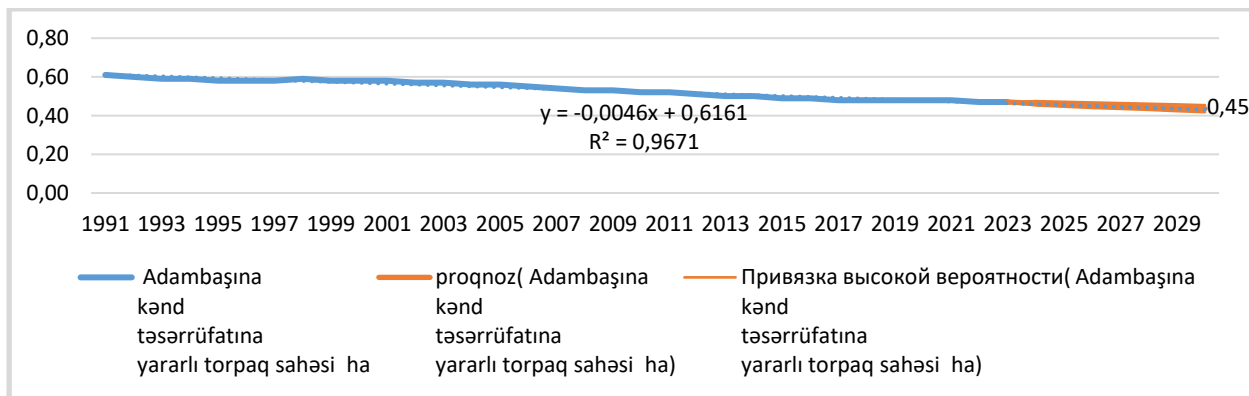
Mənbə: DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir[4]

Qrafik-6 Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının $y = 251282x^{0,1594}$ qüvvət funksiyası, determinasiya əmsalının $R^2 = 0,8575$ olduğunu göstərir.

Qrafiklərdən alınan nəticələrdən görüldüyü kimi Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının proqnoz tendensiyasını 3-cü və 5-ci qrafiklərə uyğun olaraq xətti və çoxhədli funksiyalar daha yaxşı ifadə edir. Belə ki, bu funksiyalarda determinasiya əmsali, loqarifmik və qüvvət funksiyaları ilə müqayisədə daha yüksəkdir ($R^2=91$). Yəni, müfəfiq funksiyalarla ifadə edilmiş reresiya tənliyində nəticə amilinin 91% -i səbəb amili hesabına izah edilir. Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin dinamikasının proqnoz tendensiyasını müəyyən etmək üçün qrafik 3-də əks edilmiş xətti funksiyanı seçmək olar. Cədvəl 1-dən görüldüyü kimi proqnozun yaxın 5 il

üzrə, yəni 2025-ci ilədək indeksi 11-ə, 10 il üzrə isə yəni 2030-cu ilədək 17 bərabərdir. Bu halda, xətti modeldən istifadə edərək 2030-ci ildə Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin artacağını proqnozlaşdırmaq olar. Qeyd etmək lazımdır ki, bu proqnozlara əsasən Dağlıq Qarabag və işğaldan azad edilmiş ərazilər üzrə Qarabag iqtisadi rayonunun kənd təsərrüfatı təyinatlı yararlı torpaq sahələrinin və gələcəkdə eroziyaya uğramış torpaq sahələrinin eroziyadan təmizlənməsi, həmçinin ölü sahələrinin müəyyən hissəsinin əkinə yararlı torpaq sahələri kimi müasir suvarma sistemlərinin tətbiqi ilə istifadə edilməsi hesabına nail olmaq olar.

Araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanda adambaşına düşən kənd təsərrüfatına yararlı olan torpaq sahələri 2030-cu ilədək azalan dinamika ilə inkişaf edəcəkdir. Aşağıdakı qrafikdən bunları daha aydın görə bilərik.

Qrafik 7. Azərbaycan Respublikasının adambaşına düşən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin proqnozu

Mənbə: DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir[4]

Qrafik 7-dən görüldüyü kimi Azərbaycan Respublikasında adambaşına düşən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin zaman amilindən asılılığını ifadə edən trend modeli $y = -0,0046x + 0,6161$ xətti reqressiya tənliyi ilə ifadə edilmişdir. Görüldüyü kimi zaman amili ilə adambaşına düşən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri arasında olduqca yüksək korrelyasiya asılılığı vardır ($R^2 = 0,9671$). Bu qrafikdən görüldüyü kimi 2030-cu ilədək Azərbaycan Respublikasında adambaşına düşən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri azalaraq 2030-cu ildə proqnozlara əsasən 0,45 ha təşkil edəcəyi gözlənilir.

Qeyd etək lazımdır ki, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan Respublikasının 1,7 milyon hektar işğal olunmuş torpaqların işğaldan azad edilmiş əksəriyyət hissəsi müxtəlif növ kənd təsərrüfatı məhsullarının becərilməsi üçün yararlıdır. Gələcəkdə həmin məhsulların emalı yeyinti sənayesində etibarlı təchizat bazasının formalaşdırılmasına imkan verəcəkdir [1]. Təbii ki, bu imkanlara, ərazilərin minalardan təmizlənməsindən sonra əhalinin məskunlaşması nəticəsində nail olmaq olar. Bu isə gələcəkdə Qarabag iqtisadi rayonunun kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin istifadəyə verilməsi hesabına Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin proqnozlara görə artması ilə müşahidə edilməsinə və aqrar sektor zərə istehsalın həcmi- nin artmasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

2. Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsul istehsalçılarının məhsul satışına təsir edən amillərin ekonometrik qiymətləndirilməsi

Hər bir müəssisənin istehsal-təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsi müəssisədə istehsal olunmuş məhsulların satış strategiyasının optimallaşdırılması yolu ilə maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin normal tənzimlənməsi problemlərini təmin etməkdir. Bu məsələlərin həllində müəssisənin təşkili və idarəedilməsi üzrə istehsal və satış planları üzrə səmərəli marketinq tədqiqatları aparılmalıdır. Müəssisələrin İstehsal-təsərrüfat fəaliyyətini səmərəli marketinq prinsipləri əsasında idarə edən müəssisə təsərrüfat subyektinin formasından asılı olmayaraq, rəqabətə davamlı məhsul itehsalına nail olaraq, optimal məhsul satışı nümayiş etdirəcəkdir.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsul istehsalçılarının məhsul satışına təsir edən amillərin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasında 2010-cu ildən kənd təsərrüfatı müəssisəsi kimi 640 ha ümumi əraziyə malik olan “Astaracı” kənd təsərrüfatı müəssisəsi 400 ha yaxın çay sahəsində fəaliyyət göstərən kənd təsərrüfatı müəssisəsinin məhsul satışının səmərəli marketinq fəaliyyətini təhlil etməklə qiymətləndirmək olar [3].

Reklam xərcləri marketinq tədqiqatlarında mühüm rol oynayaraq, iş və xidmətlər üzrə satış məhsulunun həcmi artmasında mühüm rol oynadığından, kənd təsərrüfatı müəssisəsi kimi “Astaracı” MMC-nin timsalında reklama çəkilən xərclərin müəssisənin ümumi satış planına təsirini qiymətləndirmək olar. Bu məqsədlə 2016-2020-ci illəri əhatə edən dövrün yarım illikləri üzrə Eviews-12 proqram paketindən istifadə edərək qiymətləndirmək olar. Bu məqsədlə “Astaracı” MMC-nin əmtəəlik məhsul satışının 2016-2020-ci illəri əhatə edən dövrün yarımillikləri üzrə nəticə amili kimi Y-lə, reklam xərclərini isə həmin dövrün yarımillikləri üzrə X-lə işarə edərək, views-12 proqram paketində qiymətləndirsək aşağıdakı nəticəni alarıq.

Eviews-12 proqram paketinə əsasən reqressiya tənliyi aşağıdakı kimi olacaqdır:

$$Y = 669.755673046 * X + 1977.26450537$$

Cədvəldən görüldüyü kimi “Astaracı” MMC-də əmtəəlik məhsul satışının həcmi ilə reklam xərcləri arasında Çeddok şkalasına uyğun olaraq yüksək korrelyasiya əlaqəsi vardır ($R^2=0,743$). Determinasiya əmsalının 0,743 olması o deməkdir ki, müvafiq reqressiya tənliyi 74,3% dispersiya nəticə göstəriciləri ilə, 5,7%-i isə digər amillərin təsiri ilə izah edilir [2].

Cədvəl 1-yə daxil olan göstəricilər arasındakı korrelyasiya asılılığını ifadə edən reqressiya tənliyinə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, “Astaracı” MMC-də reklama çəkilən xərclərin bir vahid artması, müəssisənin əmtəəlik məhsul satışının 669,7 vahid artması ilə nəticələnir. Eviews-12 tətbiqi proqram paketinə əsasən reqressiya tənliyinin statistik əhəmiyyətliliyini və modelin adekvatlığını yoxlamaqla tədqiq olunan göstəricilər arasındakı asılılıq haqqında ümumi nəticəyə gəlmək olar. Bu baxımdan F-Fişer kriteriyası ilə reqressiya tənliyinin statistik əhəmiyyətliliyini və Darbon-Uotson statistikasını

vasitəsi ilə modeldə avtokorrelyasiyanın olub-olmamasını yoxlamaq lazımdır.

Cədvəl 1.

“Astaracaq” MMC-nin məhsul satışı və reklam xərcləri arasındakı asılılıq

Dependent Variable: Y

Method: Least Squares

Date: 04/25/22 Time: 14:38

Sample: 2016S1 2020S2

Included observations: 10

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X	669.7557	128.8980	5.196014	0.0008
C	1977.265	1581.254	1.250441	0.2465
R-squared	0.771419	Mean dependent var		9154.634
Adjusted R-squared	0.742847	S.D. dependent var		4799.320
S.E. of regression	2433.749	Akaike info criterion		18.60911
Sum squared resid	47385091	Schwarz criterion		18.66963
Log likelihood	-91.04555	Hannan-Quinn criter.		18.54272
F-statistic	26.99856	Durbin-Watson stat		0.943073
Prob(F-statistic)	0.000826			

Mənbə: Eviews-12 proqram paketinə əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

F-Fişer kriteriyasının köməkliyi ilə bütünlükdə çoxluq reqressiya tənliyinin statistik əhəmiyyətliyini yoxlamaq olar. Bu məqsədlə F-Fişer kriteriyası, $F_{cədvəl}(a; m; n - m - 1)$ qiyməti ilə müqayisə edilməlidir. EViews proqram paketinin nəticəsini əks etdirən cədvəl məlumatlarına əsasən,

F- statistic (Fişer kriteriyası) = 26,998

EXCEL-də F cədvəl qiymətini $F_{cədvəl}(a; m; n - m - 1) = F_{распобр}$ düsturunun köməkliyi ilə təyin etsək,

$F_{cədvəl}(a; m; n - m - 1) = F_{распобр}(0,05; 1; 8) = 5,32$

F- Fişer kriteriyası, $F_{cədvəl}(a; m; n - m - 1)$ qiyməti ilə müqayisə edildikdə, F-Fişer kriteriyası $> F_{cədvəl}(26,998 > 5,32)$ olacaqdır ki, bu da reqressiya tənliyi bütünlükdə statistik əhəmiyyətli xarakter daşmasını göstərir. Darbon-Uotson statistikası $DW=0.943$ olduğundan, $\alpha = 0,05$ əhəmiyyətlik səviyyəsinə bir izahedici dəyişən ($m=1$) və $n=10$ müşahidə üçün Darbon-Uotsonun böhran nöqtələri aşağıdakı kimi olacaqdır [2, səh.322]

$$d_l = 0,879, \quad d_u = 1,320$$

$$d_l = 0,879 \leq DW = 0,843 < d_u = 1,320$$

olduğundan, tədqiq olunan göstəricilər arasında avtokorrelyasiyanın mövcudluğu haqqında nəticə təyin edilməmişdir [2]. Bu isə o deməkdir ki, reqressiya tənliyi statistik əhəmiyyətlidir və qurulmuş model bütünlükdə adekvatdır.

Tədqiqat nəticəsində yuxarıda $Y = 669.755673046 * X + 1977.26450537$ xətti reqressiya tənliyi üçün sərbəst dəyişənin 1% dəyişməsi nəticəsində asılı dəyişənin neçə faiz dəyişməsinə ifadə edən elastiklik əmsalını hesablamaqla səbəb amilili hesabına nəticə amilinin neçə faiz dəyişəcəyini müəyyən etmək olar.

Alınmış hesabat əsasən həmin göstəricilərə əsasən hesablanmış elastiklik əmsalları qurulmuş model üzrə aşağıdakı kimi olacaqdır. “Astaracaq” MMC-də əmtəlik məhsul satışının həcmi ilə reklam xərcləri

$$E_{Pt} = \frac{\alpha_1 \times \bar{x}_1}{\bar{Y}} = \frac{669,755673046 \times 10,7164}{9154,634} = 0,784015$$

Aparılmış hesablamalara əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, “Astaracaq” MMC-də reklam xərclərinin bir faiz artması, “Astaracaq”

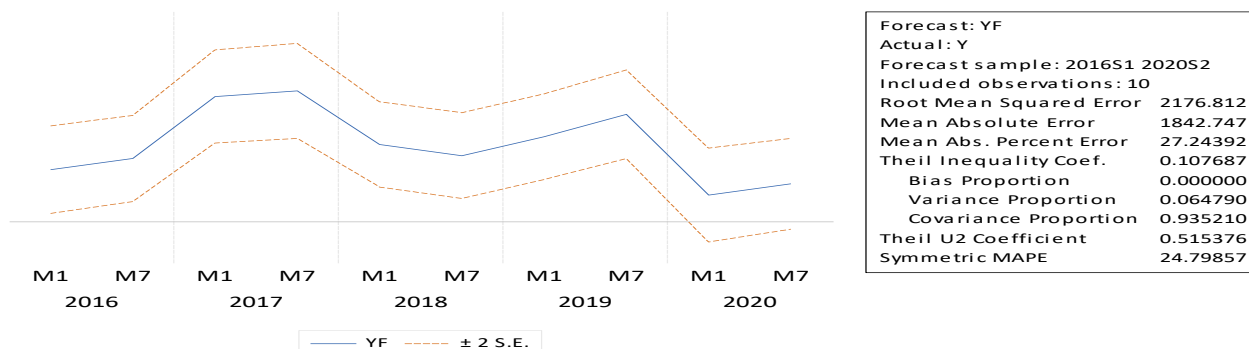
MMC-də əmtəlik məhsul satışının həcmnin 0,78 % artmasına səbəb olur.

Qurulmuş (1) modelinin reqresiya tənliyi ilə EViews tətbiqi proqram paketinə əsasən alınan (Fitted) və faktiki (Actual) qiymətlərinin, habelə onların arasındakı qalıqların (Residual) dinamikası aşağıdakı qrafik 7-də verilmişdir [2].

EViews tətbiqi proqram paketinə əsasən Astaraçay” MMC-də əmtəlik məhsul satışının 2016-2020-ci illərin yarımillikləri əhatə edən

dövrə qardiyentlər üzrə qrafiki təsviri aşağıdakı kimi paylanmışdır (qrafik 9).

EViews tətbiqi proqram paketinə əsasən alınmış $Y = 669.755673046 * X + 1977.26450537$ reqresiya tənliyi “Astaraçay” MMC-də əmtəlik məhsul satışının 2016-2020-ci illərin yarımillikləri üzrə məhsul buraxılışının yarımillikləri üzrə qiymətləri və standart səhvləri, habelə tənliyin proqnoz məqsədi üçün istifadə edilməsinin bir sıra xarakteristikaları aşağıdakı qrafikdə göstərilmişdir.

Qrafik 10. Astaraçay MMC-də əmtəlik məhsul satışının 2016-2020-ci illərin yarımillikləri əhatə edən dövrdə satış məhsulunun yarımilliklər üzrə qiymətləri və standart səhvləri, proqnoz üçün xarakteristikaları

Mənbə: [7]. Qeyd: bu qrafik göstərilən mənbə əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Qrafik 10-dan istifadə edərək Lənkəran iqtisadi rayonunda pərakəndə ticarət dövriyyəsi, emal sənayesində məhsul buraxılışının proqnoz qiymətlərini müəyyən etmək olar.

Nəticə

Aparılmış tədqiqat nəticəsində “Astaraçay” MMC-nin timsalında əmtəlik məhsul satışı ilə reklam xərcləri arasındakı korrelyasiya-reqresiya əlaqələrinə əsasən müəyyən edilmişdir ki, kənd təsərrüfatı üzrə istehsal edilmiş məhsulların satış həcmnin artırılmasında marketing tədqiqatları əsasında reklam xərclərinə yönəldilən vəsaitlərin artırılması mühüm rol oynayır. Bu baxımdan istehsal edilmiş məhsulların reklam xərclərinin artırılması məhsul satışının həcmnin artmasını şərtləndirərək, xərclərin optimalaşdırılması hesabına rentabellik səviyyəsinin yüksəldilməsinə şərait yaradacaqdır. Tədqiqat işində həmçinin kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələrinin proqnozlaşdırılması üçün iqtisadi-statistik metodların müqayisəli təhlili əsasında 2025-2030 illər üzrə proqnozlaşdırma üçün optimal model seçilərək, həmin dövrlərdə aqrar

sektorda yararlı torpaq sahələrinin əhəmiyyətli səviyyədə artacağı proqnozlaşdırılmışdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Məmmədov Q.Ş., Xəlilov M.Y. Ekologiya, ətraf mühit və insan. Bakı, “Elm”, - 2006, səh. 394-400.
2. Yadigarov T.A. Əməliyyatlar tədqiqi və ekonometrik məsələlərin MS Excel və EViews proqram paketlərində həlli: nəzəriyyə və praktika. Bakı-2020. 352 səh.
3. Yadigarov T.A. “Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərinin digər rayonlarla qarşılıqlı iqtisadi əlaqələrinin inkişaf perspektivləri”. Yeşil İgdir qazeti.2021-01-20. <https://yesiligdir.com/haber/detay/27788>
4. Нечаев, В. И. Управление земельными ресурсами на основе прогноза развития рынка и использования земель сельскохозяйственного назначения в Российской Федерации / В. И. Нечаев, Г. Н. Барсукова, Н. Р. Сайфетдинова // АПК:

Экономика, управление. – 2016. – № 6. – С. 43-54.

5. Власенко В. П. Влияние динамики агроэкологических показателей почв Азово-Кубанской низменности на их агропроизводственную ценность и кадастровую стоимость/ В. П. Власенко, З. Р. Шеуджен // Политематический 542 International agricultural journal 6/2021 сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2017. – № 133(09). – С. 718–729.

6. Барсукова Г. Н. Проблемы реализации земельных отношений при использовании земельных долей в Краснодарском крае / Г. Н. Барсукова, Н. Н. Забугин, К. А. Юрченко // Труды Кубанского государственного аграрного университета. – 2009. – № 19. – С. 17-22.

7. “Astarəçay” MMC-nin illik mənfəət ver-gisi bəyannaməsi üzrə hesabat məlumatları

8. <https://www.stat.gov.az/source/agricul-ture/>

Мохуббат Муса оглу ГУСЕЙНОВ

Азербайджанский Кооперативный Университет,

доктор экономических наук, доцент

E-mail: mohubbathuseynov@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7550-3273>

Резюме

В статье с использованием экономико-статистических методов дается анализ и оценка площадей сельскохозяйственных угодий Азербайджана в современный переходный период. Здесь были проанализированы и спрогнозированы до 2030 года распределение общего земельного фонда в Азербайджанской Республике по целевому назначению за период 2000-2023 гг., площади пахотных земель, а также площади земель на душу населения..

Ключевые слова: площадь земель, сельское хозяйство, глобализация, интенсивность, переходный период, модель, корреляция, регрессия, коэффициент эластичности.

Mohubbat Musa oglu HUSEYNOV

Azerbaijan Cooperative University,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor

E-mail: mohubbathuseynov@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7550-3273>

Abstract

The article analyzes and assesses the area of agricultural land in Azerbaijan in the modern transition period using economic and statistical methods. Here, the distribution of the total land fund in the Republic of Azerbaijan by purpose for the period 2000-2023, the area of arable land, as well as the area of land per capita were analyzed and predicted until 2030.

Keywords: land area, agriculture, globalization, intensity, transition period, model, correlation, regression, elasticity coefficient.